



Riigikogu sotsiaalkomisjoni istungi protokoll nr 104

Tallinn, Toompea

Teisipäev, 25. veebruar 2025

Algus 15.20, lõpp 17.17

Juhataja: Madis Timpson (esimees)

Protokollija: Kristi Tori (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Kalle Grünthal, Karmen Joller, Kert Kingo, Irja Lutsar, Eero Merilind, Riina Solman

Komisjoni ametnikud: Heidi Barot (nõunik-sekretariaadijuhataja), Kristi Reindla (nõunik)

Puudusid: Hele Everaus, Helmen Kütt ja Aleksandr Tšaplõgin

Kutsutud: MTÜ Lapsele Vanemad esindajad Maret Vene-Vals ja Martin Lindpere, Justiits- ja Digiministeeriumi õiguspoliitika osakonna tsiviilõiguse talituse nõunik Kristel Vaino, Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna nõunik Anne Haller, Sotsiaalkindlustusameti vanemluse toetamise talituse teenuseomanik Eliise Madissalu, Eesti Kliiniliste Psühholoogide Kutseliidu esindaja kliiniline psühholoog Iris Velling, Eesti Kohtupsühhiaatria ja Kohtupsühholoogia Ühingu esindaja kliiniline psühholoog Tiina Kompus (2. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Kollektiivse pöördumise „Kaitseme lapse õigust mõlemale vanemale“ arutelu
3. Info ja muud küsimused

1. Nädala töökava kinnitamine

Riigikogu sotsiaalkomisjoni nädala (24.02–02.03.2025) töökava

Komisjoni istung teisipäev, 25. veebruar 2025 10 minutit peale täiskogu istungit

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Kollektiivse pöördumise „Kaitseme lapse õigust mõlemale vanemale“ arutelu
3. Info ja muud küsimused

Otsustati:

1.1. Kinnitada nädala töökava (konsensus: Kalle Grünthal, Karmen Joller, Kert Kingo, Irja Lutsar, Eero Merilind, Riina Solman, Madis Timpson).

2. Kollektiivse pöördumise „Kaitseme lapse õigust mõlemale vanemale“ arutelu

Madis Timpson andis sõna MTÜ Lapsele Vanemad (edaspidi MTÜ) esindajale.

Martin Lindpere tegi slaidide (lisa 1) abil ülevaate kollektiivsest pöördumisest. Ta märkis, et ettekandes on MTÜ esialgse rahvaalgatusega võrreldes teemat veidi laiendanud. Vaimset vägivalda on käsitletud suuremas plaanis ja lapse võõrandamist kui ühte selle erijuhtumit. Järgnevalt tegi ta tegi ülevaate probleemi olemusest. Lastekaitseaduse (LasteKS) § 24 keelab last vaimset, emotsionaalselt ning muudel viisidel väärkohelda. Reaalsus on see, et vaimset ja emotsionaalset väärkohtlemist käsitletakse teistest vägivallaliikidest erinevalt. Olukorras, kus üks vanem tõrjub last teisest vanemast eemale, soovitab Sotsiaalministeerium (SOM) pöörduda kohtusse, kus võivad olla mitmeaastased järjekorrad. Kohtus on vaimset vägivalda äärmiselt keeruline tõestada. LasteKS §-is 29¹ on sätestatud Sotsiaalkindlustusameti (SKA) meetmed seksuaalselt väärkoheldud lapse ja seksuaalselt väärkohtlevalt käituva lapse abistamiseks. MTÜ ettepanekul tuleks LasteKS-i lisada § 29², mis sätestab protseduurid, kuidas saab vaimset väärkoheldud laps abi.

Maailma Tervishoiuorganisatsioon (WHO) defineerib kuus lastevastase vägivalla vormi, sh emotsionaalne ja psühholoogiline vägivald. Lisaks defineerib WHO neli riskifaktorite kategooriat. Lindpere tõi välja, et SOM-i uuringu „Lapse peresisese väärkohtlemise väljaselgitamine“ fookuses on suuresti WHO mõistes lastevastase vägivalla ühe riskifaktori kategooria ühel konkreetsel riskil, mitte vägivald tervikuna.

Lindpere rõhutas, et MTÜ hinnangul pole probleemi lahendamiseks Eestis uusi institutsioone vaja. Olemasolevad institutsioonid on vaja korralikult tööle panna. Selleks on vaja õigusselgust, tegevusjuhendeid ja täienduskoolitust. Lisaks seadusemuudatusele oleks vaja ka tegevusraamistikku. Ühtne arusaam lastevastasest vaimsest vägivallast on hädavajalik. Oluline on see, et laps saaks vaimse vägivalla korral kiiresti abi. MTÜ on võõrandamise teemale aastaid edutult tähelepanu juhtinud. Eelmise aasta oktoobris toimunud ümarlaval oli ametnike valdav seisukoht see, et lapse võõrandamise probleem on tõsine ning tegevusjuhendid sellega tegelemiseks on hädavajalikud.

Lindpere rääkis, et vanemate lahkuminekul korral on laps mõjutatud vanemast, kelle juurde ta elama jääb. Sellises olukorras on lihtne ühel vanemal teisest vanemast nõ koll teha.

Lapsevanem, kellest on koll tehtud, pöördub abi saamiseks ametkondade poole. Abi saamise asemel tuleb tal hakata tõestama, et ta ei ole nõ koll, keda laps kartma peaks.

Lindpere tõi välja, et Eestis puudub lastega kokku puutuvatel spetsialistidel ja kohtunikel ühtne arusaam heavanemlikust standardist. Lapsele abi andmine sõltub ametniku muljest. Ta märkis, et Suubritannias on kasutusel põhjalik algoritm, mille alusel käsitletakse olukorda, kus laps vanemat tõrjub. Tema sõnul seisneb Eestis probleem selles, et ühest küljest ütleb Justiits- ja Digiministeerium (JUSTDIGI), et lapse võõrandamise valdkonna poliitika kujundamine kuulub SOM-i vastutusalasse, kuid SOM soovib vanematel kohtusse pöörduda.

Lindpere tegi ülevaate MTÜ ettepanekutest seaduste muutmiseks (lisa 1 lk 9). MTÜ ettepanekul tuleks lisaks LasteKS-i täiendamisele §-ga 29² täiendada ka perekonnaseaduse (PKS) §-e 137 ja 143. Lisaks tegi ta ülevaate tegevustest, mis rikuvad lapse suhet lahus elava vanemaga. Slaididel (lisa 1 lk 10-11) on välja toodud 17 lapse võõrandamise strateegiat.

Madis Timpson andis sõna JUSTDIGI esindajale.

Kristel Vaino tegi slaidide (lisa 2) abil ülevaate õiguslikust taustast. Ta märkis, et vastavalt PKS-ile tuleb vanematel täita ühist hooldusõigust omal vastutusel ja üksmeeles, pidades silmas lapse igakülgselt heaolu. Praktikas see paraku nii ei ole ning kannatajaks on laps. Lisaks sätestab PKS, et kehaline, vaimne ja hingeline väärkohtlemine ning muude lapse suhtes alandavate kasvatusabinõude rakendamine on keelatud. Vaino märkis, et JUSTDIGI hinnangul on lapse teisest vanemast võõrandamine juba kaetud lapse vaimse ja hingelise väärkohtlemisega. Kui lisada PKS-i lapse võõrandamise säte, siis kitsendaks see oluliselt võimalusi teemaga tegeleda.

Vaino rõhutas, et kui lapse heaolu on ohustatud või kui hooldusõigust kuritarvitatakse, siis on igal juhul meil kohustus sellest teada anda. Kohtul on võimalik rakendada vajalikke abinõusid. Näiteks saab vanem lapsega kohtuda kolmanda isiku juuresolekul, kohus saab piirata

hooldusõigust või hooldusõiguse ära võtta.

Vaino märkis, et lapsel on õigus, aga mitte kohustus isiklikult suhelda mõlema vanemaga. Tihti peale on keeruline kindlaks teha, kas lapse soovimatus teise vanemaga suhelda on ühe vanema vastutegevuse tulemus või on see seotud lapse enda soovidega ja arvamusega.

Vaimset väärkohtlemist ja kõike emotsioonidega seonduvat on keeruline tõestada.

Vaino tõi välja, et põhiseaduse järgi on igal inimesel õigus perekonna ja eraelu puutumatusel.

Sisuliselt tähendab see, et riik peaks sekkuma nii vähe kui võimalik ja inimestel on endal valikuvabadus, mismoodi nad oma elu korraldavad. Ideaal maailmas peaksid vanemad lahkuminekuga korral tegema koostööd ning lapse heaolu esikohale seadma. Riik peaks sekkuma ainult äärmuslikel juhtudel. Samasugused põhimõtted on ka rahvusvahelise õiguse konventsioonidel. Igal lapsel on õigus säilitada regulaarsed isiklikud suhted mõlema vanemaga, kui see pole lapse huvidega vastuolus. PKS lähtub sellest põhimõttest. PKS-iga on sätestatud, et vanemad on võrdsed ja lapsel on õigus mõlema vanemaga suhelda. Suhtlust piiratakse vaid siis, kui see ei ole lapse heaolu huvides.

Vaino märkis, et Istanbuli konventsiooni baashindamine viidi Eestis suhtes läbi 2022. aastal.

Hindamisraporti kohaselt tuleb Eesti ametiasutustel võtta kasutusele vajalikke meetmeid tagamaks, et pädevatel kohtutel oleks hooldus- ja külastusõiguse määramisel kohustus kaaluda kõiki naistevastase vägivaldaga seotud küsimusi ning hinnata, kas selline vägivald õigustab hooldus- ja külastusõiguse piiramist. Eestile on tehtud soovitus, et ametiasutused peaksid keelama kohtu poolt määratud ekspertidel, sotsiaaltöötajatel ja kohtutel „vanemast võõrandumisega” seotud põhjendamatute mõistete kasutamise ja mis tahes muu lähenemisviisi või põhimõtte (näiteks „sõbraliku vanema sätte”) kasutamise, mis kalduvad pidama vägivalda esile kutsuvaid emasid „koostöövõimetuks“ ja „sobimatuteks“ vanemateks ning süüdistama neid vägivaldse vanema ja tema laste kehvades suhetes.

Vainola selgitas, et seadustes ei saa tänasel päeval vanemast võõrandamist üheselt defineerida, sest vanemast võõrandamise kohta ei ole ühtset definitsiooni ning arusaamad ja praktikad on riigiti väga erinevad.

Madis Timpson andis sõna SOM-i ja SKA esindajatele.

Anne Haller märkis, et SOM ja SKA on teemat koos arutanud ning seetõttu on nende slaidid ühised. Haller tegi ülevaate SOM-i tegevustest (lisa 3). Ta sõnas, et kui laps ei saa ühe oma vanemaga ilma lapse huvidest tuleva põhjuseta suhelda, on see probleem.

Haller nõustus sellega, et lastega tegelevad spetsialistid on tihti hädas keeruliste olukordade adekvaatse lahendamisega. Nad vajavad keerulisteks olukordadeks täiendavaid juhiseid ja koolitusi. SOM on MTÜ-ga kahes asjas eriarvamusel. SOM-i hinnangul ei ole vaja kehtivat õiguslikku raamistikku muuta. Lisaks ei ole SOM-i hinnangul võimalik vanemast võõrandamist täpselt tuvastada. Teadlastel ei ole ühist arusaama sellest, kuidas lapse võõrandamist defineerida ning kas ja kuidas on võimalik seda tuvastada. SOM-i seisukohast annavad PKS ja LasteKS piisava ja kohase õigusliku raamistiku, et lapse võõrandamise olukordadega tegeleda. Küsimus on pigem nende seaduste rakendamises. Sarnaselt JUSTDIGI-le näeb SOM sätete kitsendamist ohukohana.

Haller rõhutas, et SOM-i ja SKA jaoks on oluline see, et arutelude keskmes oleks alati laps ning tema õigused. Lapse heaolu ja vajaduste kompleksel hindamisel tuleb arvestada lapse arengut, lapse ja vanema suhteid ning vanematevahelisi suhteid, sh perevägivalda.

Haller kirjeldas järgnevalt SOM-i tegevusi. Kohalike omavalitsuste toetamiseks luuakse lapse- ja perekesksem lastekaitsetöö juhtumikorralduse mudel. See annab lastekaitsetöötajatele rohkem aega ja oskusi, et lapse ja perega kontakteeruda ning teha otsuseid koostöös lapse ja perega ning nende vajadustest lähtuvalt. Lisaks arendab SOM võrgustiku ja valdkonnaülest koostööd. Keerulisi juhtumeid ei saa lastekaitsetöötaja üksi lahendada. Koostöö parandamiseks on SOM juba lihtsustanud andmevahetust lastekaitsetöötaja ja teiste võrgustikutöö partnerite vahel. SOM tegeleb lisaks lastekaitsetöö kvaliteedi tõstmisega.

Haller märkis, et eelmise aasta aprillis toimunud laiapähe ümarlinal nõustuti sellega, et vanemast võõrandamise defineerimine seaduses on problemaatiline. Lisaks toodi välja, et vajadus ühtse käsitlemise järele on olemas, et spetsialistid oskaksid ühtsemalt sellistes

olukordades tegutseda. Ümarlaual tõusetus küsimus, kas vanemast võõrandamist on võimalik ekspertiisiga tuvastada. Lisaks toodi olulisena välja lapse võõrandamise teemal vanemate teadlikkuse tõstmine.

Eliise Madissalu tegi ülevaate SKA tegevustest (lisa 3 lk 6). Ta selgitas, et SKA tegeleb praegu teema kaardistamisega, et saada ülevaade, millised on Eestis juba olemasolevad võimalused ühe vanemaga teise vanema tegevuse tulemusena kontakti kaotanud laste abistamiseks. Tuleb analüüsida, kas ja kuidas saaks efektiivsemalt kasutada juba olemasolevaid hindamisvahendeid ja tööriistu. Kui selgub, et olemasolevad võimalused pole piisavad, siis tuleb vajaminevad hindamisvahendid, tööriistad ja lahendused täiendavalt luua. SKA peamine eesmärk on tugevdada olemasolevat süsteemi. SKA soovib saada lastepsühholoogidelt ülevaadet, millised on lühi- ja pikaajalised mõjud ühe oma vanemaga kontakti kaotanud lapsele. Ülevaade on sisendiks nii lastega töötavate spetsialistide kui ka lapsevanemate teadlikkuse tõstmiseks.

Madissalu märkis, et SKA tegeleb vanemast võõrandamise küsimuses spetsialistide kompetentsi tõstmisega. Plaanitakse täiendada e-lastekaitsekoolitust lapse võõrandamise temaatilise mooduliga.

Madissalu toonitas, et SKA peab oluliseks ennetust ja teavitustööd. Inimeste teadlikkust tuleb positiivse vanemluse teemadel tõsta. Ta selgitas, et on vanemaid, kes tahtlikult aitavad kaasa sellele, et laps ei sooviks enam teise vanemaga suhelda. Aga on ka neid, kes seda teadmatusest teevad. Mõlemal juhul on oluline see, et lapsevanemad mõistaksid, kuidas nende tegevus või tegevusetus last mõjutab.

Madis Timpson andis sõna Eesti Kliiniliste Psühholoogide Kutseliidu (EKPK) esindajale.

Iiris Velling avaldas heameelt lapse vanemast võõrandamise arutamise üle, sest teema on äärmiselt oluline. Velling nõustus ministriumite esindajatega, et lapse vanemast võõrandumist ei saa seaduse tasandil reguleerida. Ta märkis, et eelmise aasta juunis avaldasid Rootsi teadlased artikli, milles toodi välja, et vanemast võõrandamise reguleerimine suurendab naiste- ja lastevastase vägivalda riski. Velling selgitas, et lapse vanemast võõrandamist on psühholoogiliste tegurite alusel väga keeruline tuvastada. Inimesi ümbritsevad väga paljud tegurid, mis teda mõjutavad ning ei ole võimalik teaduslikult väita, et just see üks tegur mõjutas inimest. Inimese psüühika on loodud väliskeskkonnast mõjutuste vastuvõtmiseks ning mõlemad vanemad mõjutavad oma last.

MTÜ seisukohalt tuleks lapse vanemast võõrandamise korral hakata võõrandava vanema õigusi piirama. Siinkohal on oht teha mittetõenduspõhine otsus. Kui ühe vanema õigusi piirama hakata, siis tegelikkuses pannakse laps sunniviisiliselt suhtlema teise vanemaga, kuid niimoodi ei saa turvalist suhet luua. Velling rõhutas, et laste käest tuleb arvamust küsida. Vellingu hinnangul tuleb tõsta lastega tegelevate spetsialistide pädevust laste küsitlemises. Last küsitlevad spetsialistid võivad last isegi rohkem mõjutada kui vanemad. Spetsialistid peavad saama korraliku väljaõppe, kuidas last teaduspõhiselt küsitleda. Näiteks konkreetse väljaõppeta psühholoogid ei tohi last küsitleda. Kohtusüsteemis on nii palju asju, mida saab korrigeerida enne, kui hakata seadusi muutma.

Velling toonitas, et kui arutatakse vanema õigust lapsega suhelda, siis kaob tihti tähelepanu keskmest lapse heaolu. Ta rõhutas, et lapse heaolu huvides ei ole sunniviisiline lähenemine.

Madis Timpson andis sõna Eesti Kohtupsühhiaatria ja Kohtupsühholoogia Ühing esindajale.

Tiina Kompus märkis, et täiskasvanu ega lapse puhul ei ole võimalik tema käitumismuutuste põhjal tuvastada mingit konkreetset sündmust. Inimese psüühika ei toimi nii. Laps ei ole seadeldis, mis teatud tingimustel rikki läheb. Kui laps käitub mingil viisil erinevalt kui eelmisel nädalal, siis sellest järeldub otseselt temaga toimunud sündmus, nt vanemate omavaheline kisklemine, mis läbi lapse olukord halveneb. Kui kisklemise kohta on fakte, siis saab seda tuvastada, muudel juhtudel ei ole see võimalik.

Kompus märkis, et lapse vanemast võõrandamise teemat on uuritud juba 1985. aastast.

Intensiivsemalt hakati seda uurima 2016. aastast, sest see tõusetus kohtuvaidlustes. Kompus märkis, et lapse vanemast võõrandamist ei ole võimalik teaduslikult tuvastada. Kui ei ole teaduslikku teadmist, tuleb rakendada siseveendumust. Kui lastekaitsetöötajad või kohus asuksid kujundama seisukohti puhtalt emotsionaalsetele argumentidele tuginedes, siis ei tuleks sellest midagi välja.

Kompus nõustus SKA esindajaga, et ametnikke tuleb koolitada. Lapse võõrandamist vanemast tuleb teaduslikust käsitlusest tuua igapäevaellu, seda lihtsustada ning anda juhiseid.

Kompus rõhutas veelkord, et lapse vanemast võõrandamise põhjust ei ole võimalik tuvastada ning ta ei näe, et selle teema reguleerimine seaduse tasandil võiks lapsele kuidagi kasuks tulla.

Madis Timpson andis komisjoni liikmetele küsimusteks sõna.

Kert Kingo märkis, et ametnike kompetents ei teki mitte nende toetamisega, vaid enesetäiendamisega ning õppimisega. Tema hinnangul ei ole Eesti õigus- ega sotsiaalsüsteem võimelised lapse vanemast võõrandamisega tegelema.

Kingo soovis teada, kas rahvaalgatus oli esitatud isa või ema vaatevinklist. Ta meenutas avalikkuses käsitletud Heinmetsa ja Aigro juhtumit. Ühest küljest väitis laste ema, et tema ei saa poegadega suhelda ning laste isa väitis, et tema ei saa tütreaga suhelda. Kingo sõnas, et last ei saa panna vägisi vanemaga suhtlema, olgugi, et vanem selleks soovi avaldab. Ta tõi erinevaid näiteid selle kohta, miks ei soovi laps vanemaga suhelda. Näiteks võib vanem olla pedofiil, lapsele ei meeldi vanema uus kaaslane jms. Kuidas on sellistes olukordades kaitstud laste huvid, kui teda sunnitakse vanemaga suhtlema?

Martin Lindpere vastas, et lapse võõrandamine on sooneutraalne. Lapse võõrandamise definitsioonis tuleb viie faktori mudelis kõigepealt vägivald välistada. Ta märkis, et Eestis toimib perevägivalla ja selle tuvastamise süsteem kehvasti. Kuid see on eraldiseisev teema. Lindpere hinnangul ei saa perevägivalla intsidendi olemasolul aktsepteerida seda, et vanem hakkab lapse kaudu vägivallatsejale kätte maksma. Sellisel juhul aktsepteeritakse kahepidist vägivalda.

Iris Velling märkis, et teadusartiklites on välja toodud, et kui last sunnitakse pikaajaliselt vanemaga suhtlema, siis katkeb lapse ja vanema suhe kohe pärast sunni lõppemist. Velling selgitas, et kui sündi on rakendatud, aga laps vanemaga suhelda ei taha, siis tegelikult selline suhtlus ei toimi.

Lapse võõrandamise sooneutraalsuse kohta vastas Velling, et eelmise aasta juunis avaldatud artiklis on välja toodud, et kohtusüsteemis hinnatakse keskmiselt võõrandajaks 71% emasid ja 29% isasid. Seega ei saa lapse võõrandamisel rääkida sooneutraalsest kontseptsioonist. Velling tõi välja, et Kanadas on tehtud väga palju uuringuid selle kohta, kuidas emad ei julgenud vägivallatseva laste isa kohta raportit teha, sest kartsid, et neilt võetakse muidu lapsed ära. Teise vanema vägivallatsemise tuvastamine võttis keskmiselt kolm aastat aega.

Kert Kingo tõi näite olukorrast, kus perekonnas otsustab laste isa homoseksuaaliks hakata ning leiab endale uue meespartneri. Laps ei taha enam isa juurde minna, sest tema silmis on isa hoopis teine inimene ning lapsele ei sobi see. Kuidas peaks sundima sellises olukorras last vägisi isaga suhtlema? Kuidas teha kindlaks, et laps ei ole võõrandunud mitte ema käitumise tulemusena, vaid see on lapse enda otsus?

Martin Lindpere vastas, et laps võib väga erinevatel põhjustel ühte vanemat tõrjuda ning need põhjused võivad olla ratsionaalsed. Oluline on need põhjused välja selgitada. Lindpere viitas Suurbritannia näitele (lisa 1 lk 7), kus on lapse vanemast võõrandamise teadusalane käsitlus ellu viidud. Kasutatakse väga põhjalikke küsimustikke, millega saab välistada erinevad põhjused ning tõestada lapse võõrandamist. Ametkonnad hindavad lapse ning võõrandatava vanema käitumistunnuseid. Seejuures analüüsitakse ka võõrandatava vanema

soodumusi, mis võõrandamise olukorrale kaasa aitavad. Ta märkis, et võõrandamise temaatika vajab hästi struktureeritud ja põhjalikku käsitlust.

Iiris Velling kommenteeris, et Ameerika Psühholoogide Assotsiatsioon on välja töötanud väga head juhised, mille alusel tema psühholoogina töötab.

Kalle Grünthal sõnas, et kollektiivne pöördumine on tehtud olulisel teemal. Ta märkis, et on ca 25 aastat käinud kohtutes esindajana vanemate vahelistes hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes. Grünthal nõustus psühholoogide arvamusega, et olukorra parandamiseks tuleb tõsta kohtus lapse huvide esindajate töö kvaliteeti. Ta sõnas MTÜ esindajatele, et teoreetiliselt on nende jutt õige, aga praktiline elu on hoopis teistsugune. Ta arutles, et võõrandamise puhul on oluline moment tõenditel. Ainuke tõendite allikas on laps, kes saab ütlusi anda. Kohtuprotsess ise on lapsele võõras ja hirmutav ning kui ta peab veel ka ütlusi andma hakkama, on see olukord lapsele veelgi stressirohkem. Grünthal küsis MTÜ esindajatelt, kui paljudes lapse vaidluste kohtumenetlustes on nad ise osalenud.

Martin Lindpere vastas, et ta on selle teemaga isiklikult silmitsi seisnud. Läbi aastate on ta pöördunud lastekaitse poole ca 200-300 korral, kuid abi ta ei ole saanud. Selleks, et tema suhe lapsega ei häviks, hakkas ta ise selle teemaga tegelema. Ta märkis, et ametnike jutt on ilus teooria, aga reaalne elu on midagi muud. Aastate jooksul on tema teele sattunud saatusekaaslaseid, kellel on samasugused probleemid. Lindpere selgitas, et ta toetab viie faktori mudelit seetõttu, et see aitab tal oma lapsega suhet hoida. Ta viitas SOM-i hankele, mis peaks välja selgitama, kuidas Eestis võõrandamise teemaga tegeletakse. SOM-i hankes on ainukene viide teadusartiklile Eestis kirjutatud magistritöö. Lindpere nõustus sellega, et lapse võõrandamise teadusharu on võrreldes paljude teiste teadusharudega veel noor. Teadusharus kasutatakse järjest enam kvantitatiivseid meetodeid. Järjest rohkem testitakse teoreetilisi hüpoteese. Seega on arusaamatu, kuidas saab SOM kujundada poliitikat olukorras, kus lapse võõrandamisest ei ole kõige elementaarsemat teadmist kujundatud. Lihtsalt korrutatakse, et teaduslik alus puudub.

Maret Vene-Vals vastas Grünthali küsimuse peale, et ta ei ole otseselt kohtumenetlustega kokku puutunud. Vene-Vals märkis, et kuna ta töötab sotsiaalvaldkonnas, siis on ta kokku puutunud väga koledate juhtumitega. Ta tõi näiteid, kus on lapsevanemad teise vanema kohta valesüüdistusi esitades võimelised väga kaugele minema, sh last kahjustades. Vene-Vals rääkis, et ühest küljest on palju näiteid selle kohta, et lapse vanemast võõrandamine ei ole teaduspõhine. Teisest küljest on väga palju artikleid ja infot selle kohta, et see probleem eksisteerib ning on väga tõsine. Eestis on nii lapsi kui ka lapsevanemaid, kes on teinud enesetapu, sest nad ei saa oma vanemate või lastega koos olla. Kui koos olemisele eelneb 10 aastat kohtumenetlust tõestamaks, et sa ei ole nõ koll lapsevanem, siis ei pea inimese psüühika sellisele asjale vastu. Vene-Vals märkis lisaks, et nii Skandinaavia riikides kui ka Ameerika Ühendriikides on lapse vanemast võõrandamist käsitletud kui rahvatervise probleemi.

Martin Lindpere viitas WHO-le, mis annab välja rahvusvahelisi haiguste klassifikaatoreid ning seal on olemas kategooria, mis puudutab lapse võõrandamist. Ta soovis kliiniliste psühholoogide käest teada, kuidas pannakse Eestis selliseid diagnoose, mis ei ole haigused. Kas selleks kasutatakse läbipaistvat süsteemi? Kust on võimalik vastavat informatsiooni leida?

Iiris Velling vastas, et WHO-l on kaks häirete klassifikatsiooni. Nendest üks on DSM-süsteem, mida kasutatakse Ameerika Ühendriikides. Euroopas kasutatakse ICD-10 süsteemi. Praegu on kasutusel veel ICD-10 versioon, aga oodatakse ICD-11 tõlget. Velling selgitas, et ICD-11 süsteemi pandi esialgu võõrandamise temaatika sisse, aga seoses vähese tõenduspõhisusega võeti see sealt välja. Ehk tegelikult Eestis ei saagi võõrandamist diagnoosida, sest seda ei ole klassifikatsioonis välja toodud.

Velling märkis, et probleem, kus üks vanem ei saa oma lapsega suhelda, on mõistetav. Siiski ei saa seda probleemi lahenda MTÜ pakutavate seadusmuudatustega. Probleemi saab lahendada kohtusüsteemis pädevate psühholoogiliste ekspertiiside näol. Ta selgitas, et EKPK on võõrandamise teemal advokatuuri koolitanud. Plaan on luua õigusteaduskonda perekonnaõiguse alla uus õppeaine.

Velling rõhutas, et tema hinnangul on Eestis suurim probleem see, et kohtumäärusi ei täideta. Eestis on puudu spetsialistidest, kes oleksid pädevad laste üleandmisel osalema.

Ta kinnitas, et EKPK tegeleb aktiivselt spetsialistide pädevuse tõstmisega.

Martin Lindpere kommenteeris, et WHO ei viita, et võõrandamise teemaga ei tegeleta sellepärast, et probleem on teooria vähesuses. See on äärmiselt eksitav seisukoht. WHO sõnastus ütleb selgelt seda, et kõik asjad, mis puudutavad võõrandamist, on võimalik ära katta laiemal klassifikaatoriga *caregiver-child relationship problem*.

Kalle Grünthal kommenteeris Vellingu esitatud probleemi lapse üleandmise osas. Ta pakkus, et kui üks vanem ei täida kohtumäärust, siis saab tema suhtes algata kriminaalmenetluse kohtuotsuse või -määruse mittetäitmise kohta.

Riina Solman nentis, et tegu on valusa probleemiga, mis puudutab väga suurt hulka inimesi. Ta märkis, et kuulates MTÜ esindajat, kuidas on vaja erinevaid käitumisjuhiseid jms luua, tundub see halduskoormuse suurendamisena. Riigi eesmärk on vastupidiselt ülereguleerimist vähendada. Ta selgitas, et ei pisenda absoluutselt pöördujate mure, kuid ta näeb siinkohal ülereguleerimise ohtu.

Solman märkis, et MTÜ esitluses oli välja toodud, et vägivallatseva vanema käitumine ei tohiks olla kannataja vanemale ajendiks piirata vägivallatseva vanema lapsega suhtlust. Vägivalla all kannataval vanemal võib olla surmahirm. Sellises olukorras on laps kahe vanema vahel lükata ja tõugata. Kuidas sellist olukorda reguleerida?

Lisaks tõi Solman välja selle, et lapse võõrandamisse võivad olla kaasatud ka vanavanemad või terve suguselts. Kuidas sellist olukorda reguleerida?

Solman märkis, et ta nõustub Kompusega, kelle sõnul on kõik sellised olukorrad nii manipuleeritavad. Sisuliselt on võimatu reguleerida kõiki võimalikke elujuhtumeid.

Martin Lindpere kommenteeris ülereguleerimise ohtu, et eelmisel aastal lapse võõrandamise ümarlaual märkisid spetsialistid, et nad vajavad mingisuguseid juhtnööre ja raamistikke. Probleem seisneb selles, et Eestis on lapse võõrandamine sõnastamata. Suurbritannias on kümnete lehekülgede kaupa tunnuseid, mida tuleb vaadata ja kontrollida selleks, et mingisugust hinnangut anda. Lindpere hinnangul ei ole siinkohal ülereguleerimise ohtu. Pigem on see lastega tegelevate spetsialistide harituse küsimus.

Lindpere märkis, et prevägivald on tõsine teema ning Eesti ühiskonnas on vaja märgatavalt tõsisemat käsitlemist, ühiskonnas normide kujundamist ning ennetustööd. MTÜ sõnum on pigem see, et lapsed ei ole tohi vägivallatseva vanema taustal varju jääda.

Lindpere kommenteeris Solmani märkust, et lapse võõrandamisse võivad olla kaasatud ka vanavanemad. Võõrandaja võib olla ka ametnik või kohtunik, kes on oma mulje põhjal valesid otsuseid teinud. Lisaks vanavanematele võivad võõrandajateks olla ka lapsevanemate uued partnerid. Ta avaldas lootust, et Eestis tekivad mingi aja möödudes lapse võõrandamise valdkonnas viisid ja võimalused, kuidas kolmandate osapoolte rolli lapse võõrandamises paremini tuvastada.

Karmen Joller märkis, et teema on äärmiselt oluline ning keegi ei kahtle selles, et lapse võõrandamine on olemas. On lapsevanemaid, kes võtavad endale vabaduse omandada oma laps(ed). Ta tõi näite olukorrast, kus isa loobub õigusest minna lapsele järgi politsei saatel. Tal on selleks õigus olemas, aga armastusest lapse vastu ta loobub sellest, sest politsei kaasamine võib olla lapsele äärmiselt traumeeriv. Ehk sellistes olukordades tuleb mõelda asja sisule ja vormile, et last vähem traumeerida ega võõrandaks last vanemast veel enam.

Diagnooside määramise kohta selgitas Joller, et on olemas ka diagnoosikood „probleemid

advokaadiga“. Iseenesest ei ole see diagnoos, vaid lihtsalt olukorra kirjeldus. Võõrandamist on võimalik arstil märkida koodiga „sotsiaalsed probleemid lapsevanemaga või lapsega“. Ta selgitas, et sellised koodid ei ole diagnoosid, vaid mõeldud sõnumina järgmisele arstile. Seega on võimalik tervishoiusüsteemis dokumenteerimise kvaliteeti parendada. Probleemi märkamisel tuleb see arstil kirja panna.

Joller selgitas, et tema ei näe vajadust seadusi muuta. Ta nõustus eelkõnelejatega, et ülereguleerimine võib kaasa tuua teised probleemid. Jolleri hinnangul on lahendus lastega tegelevate spetsialistide hariduses. Täna on probleem selles, et isegi arstid ega õpetajad ei tunne ära vägivalda, võõrandamist ega söömishäireid. Maailm on niivõrd kirju ning kõikide asjade jaoks ei saa eraldi reegleid kehtestada.

Joller rõhutas, et orienteeruda tuleb probleemi lahendamisele. Avalikkust tuleb harida, et laps ei kuulu kellelegi ning ühelgi vanemal ei ole õigust last enda omaks kuulutada. Lapsel on õigus suhelda mõlema vanemaga. Seda muidugi nii kaua, kuni see suhtlus last ei kahjusta. Joller tunnustas MTÜ-d tänuväärse töö eest.

Tiina Kompus märkis, et kahtlemata väärub MTÜ töö tunnustust. Ta viitas viimasele kohtumisele Õiguskantsleri Kantseleis, kus jagati küsimustikku, mis võiks olla abiks lastega töötavatele spetsialistidele. Küsimustiku all oli väikeses kirjas märges “valideerimata”. See tähendab seda, et tegelikult me ei tea, mida see küsimustik annab. Kompus juhtis tähelepanu sellele, et uisapäisa heast tahtest midagi pakkudes on asjadel omad riskid.

Martin Lindpere kommenteeris, et viimase poole aasta jooksul on meedias arutatud lapse võõrandamise olemasolu või puudumise teemal. Sel teemal on palju polariseerumist ning see annab ametnikele õigustuse sellise pseudoteemaga mitte tegeleda. Lindpere hinnangul ei kitsenda MTÜ muudatusettepanekud olukorda. Eestis puudub heavanemlikkuse standard. JUSTDIGI kodulehel on olemas juhend lahku minevatele peredele, kus on mõningad põhimõtted kirjad, aga kohtud selle juhendmaterjaliga ei arvesta.

Lindpere kommenteeris Kompuse esitatud seisukohta, et ei täiskasvaud ega lapse puhul ei ole võimalik tema käitumismuutuste põhjal tuvastada mingit konkreetset sündmust. Ta tõi siinkohal analoogi Stockholmi sündroomiga. Kas selle puhul ei tunnista psühholoogid samuti sündmuse ja inimese käitumismuutuste seost?

Kert Kingo arvas, et ei ole õige väita, et Eestis lapse võõrandamist eitatakse. Lastega võidakse manipuleerida ning sellest on inimesed teadlikud. Siiski on Kingo seisukohal, et psühholoogilisi teemasid ei saa seadusesse panna. See, kas üks vanem on teisest lapsele halvasti rääkinud, on tõendamatu, eriti Eesti ametkonna puhul. Ta märkis, et on ise lapsevanemaid perevaidlustes aidanud. Ta tõi näite perevaidlusest, kus kohtunik aitas lapse võõrandamisele kaasa. Lisaks asusid ühe lapsevanema poolele ka laste kliiniline psühhiaater ning politsei. Kingo hinnangul ei ole tarvis seadusi muuta, vaid Eesti probleem seisneb ametkonnas, mis on väga tihti kallutatud. Tihti puudub ametnikel vajalik kompetents ning nad kalduvad ühe vanema poolele ega süvene.

Martin Lindperele jäi arusaamatuks väide, et MTÜ soovib seaduse tasandil psühholoogilisi teemasid sätestada.

Kert Kingo vastas, et seadusesse ei saaks panna sõna “põhimõtted”. Seadus peab olema väga selge ja konkreetne.

Martin Lindpere märkis, et MTÜ-s ei saa keegi seadusmuudatuste sõnastamise eest palka. MTÜ saab välja tuua probleemi olemuse ja selle sõnastada. Seaduste muudatusettepanekute sõnastamine on Lindpere hinnangul teisejärguline. Ta rõhutas, et kui inimene perekonna lagunemisel kohtusse pöördub, siis on järjekorrad aastatepikkused. Selle ajal jooksul võib lapse suhe lahus elava vanemaga väga palju kannatada.

Kert Kingo sõnul tuleb sel juhul kohtute tööd reguleerida. MTÜ on valest otsast pihta

hakanud.

Martin Lindpere viitas, et seadus ütleb selgelt, et vanemad on võrdsed. Tegelikuses see seadus ei kehti. Vanemad peaksid olema võrdsed ka kohtumenetluse ajal. Lindpere nentis, et kohtusüsteem prioritseerib vara vaidluseid lapsi puudutavatele vaidlustele.

Kert Kingo märkis, et ta mõistab MTÜ soovi, aga nende esitatud muudatusettepanekuid ei saa seadustesse panna. Ta selgitas, et seaduses ei saa sõnastada, et üks vanem kahjustab lapse suhet teise lapsevanemaga. Sel juhul peaks oleks loetatud, millised on need kahjustavad tegevused, aga selline loetelu oleks ammendamatu. Kingo pakkus, et olukorra lahendamiseks tuleks reguleerida kohtute tööd ning tõsta lastekaitsetöötajate pädevust.

Kalle Grünthal sõnas, et perekonna lagunemisel on pikkade kohtujärjekordade korral võimalik kasutada esialgset õiguskaitset.

Tiina Kompuse sõnul tähendaks see andmeid kogumata ning ilma spetsialisti arvamust kuulmata tõsta laps esialgse õiguskaitse korras sinna, kuhu ta ei taha minna.

Kalle Grünthal vastas, et iga kaasus on eriline. Kõik sõltub sellest, milline on lapse läbisaamine vanematega.

Madis Timpson tänas kollektiivse pöördumise esitajaid ning päevakorrapunktis osalenud külalisi. Komisjon vastab pöördumisele kirjalikult. Komisjoni liikmed jätkasid pöördumise arutamist.

Kert Kingo sõnas, et ta mõistab pöördujate mure, kuid ta ei näe võimalust hakata sellisel kujul seadust muutma.

Irja Lutsar märkis, et teda häirib väga ametnike süüdistamine. Ametnikud teevad nii head tööd kui on võimalik.

Karmen Joller nõustus Kingoga, et seaduste muutmise vajadust ei ole. Ta avaldas lootust, et tegelikult on lapse võõrandamise teemast arusaamine ametkondades järjest parem. Teemat valdavaid spetsialiste on juurde tulnud.

Madis Timpson märkis, et komisjon kujundab oma seisukoha järgmisel pöördumise arutelul.

3. Info ja muud küsimused

3.1 9. mail 2025 toimub Tallinnas Mektory keskuses Eesti Esmatasandi Tervisekeskuste Liidu liikmete konverents „Tervisekeskuste tulevik“.

Madis Timpson andis komisjoni liikmetele sõna.

Eero Merilind palus komisjoni päevakorda võtta küberturvalisuse seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (küberturvalisuse 2. direktiivi ülevõtmine), millega tahetakse väike- ja mikroettevõtjatele kehtestada auditeerimiskohustust iga kolme aasta tagant. Ta selgitas, et see puudutab tervishoiuteenuse osutajaid.

Kert Kingo tegi ettepaneku arutada komisjonis sünteetiliste opioidide tarvitamist. See on äärmiselt tõsine probleem, sest sünteetiliste opioidide tarvitamine lõpeb tihti tarvitaja surmaga. Tervise Arengu Instituut võiks teha ülevaate, kui palju koolides seda narkootikumi leidub.

(allkirjastatud digitaalselt)
Madis Timpson
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Kristi Tori
protokollija